

LAPUAN HIIPPAKUNNAN PIISPA

KASVAVAA YHTEYTTÄ: ASIAKIRJAN TAUSTA JA TAVOITTEET OSANA KANSAINVÄLISTÄ LUTERILAIS-KATOLISTA TEOLOGISTA DIALOGIA Seminaari luterilais-katolisesta dialogidokumentista Helsingissä 9.1.2019

Mukaan kansainväliseen luterilais-katoliseen dialogiin 1995 lähtien

Kasvavaa yhteyttä -dokumentti on tulosta pitkäjänteisestä ekumeenisesta lähentymisestä, joka käynnistyi 1960-luvulla Vatikaanin II konsiilin jälkeen kansainvälisellä tasolla. Tuolloin Luterilainen maailmanliitto ja Katolinen kirkko nimesivät ensimmäisen kansainvälisen dialogikomission. Sen keskustelujen tulokset julkaistiin nimellä Maltaan raportti vuonna 1971.

Suomalaiset teologit eivät ole juurikaan olleet mukana kansainvälisten komissioiden työssä, vaikka niiden työskentelyä onkin meillä aktiivisesti seurattu. Tästä on kuitenkin kaksi poikkeusta: Pirjo Työrinoja osallistui apostolisuutta käsittelevän komission työskentelyyn vuosina 1995-2006, ja piispa Eero Huovinen toimii nykyisen kastetta ja kirkkoa pohtivan komission luterilaisena puheenjohtajana. Komissioiden raportit ovat luonteeltaan keskusteluasiakirjoja (study reports), joihin kirkot eivät välttämättä muodosta virallista kantaa.

Edellä todetusta huolimatta Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle on ollut jo pidemmän aikaa luonteva ja ennakkoluuloton yhteys katoliseen kirkkoon. Ilmauksia tästä ovat Pyhän Henrikin muistopäivän vietto Roomassa vuodesta 1985, mutkattomat keskusteluyhteydet Katolisen kirkon ekumenia-yksikön kanssa, paavi Johannes Paavali II:n vierailu pohjoismaissa kesäkuussa 1989 ja sen tarjoamat herätteet sekä paikallisten oppikeskustelujen käynnistäminen Katolisen kirkon kanssa 2000-luvulla. Yhteyttä on edistänyt reformaatiota koskeva tieteellinen tutkimus, joka aiemmista tutkimustraditioista poiketen tarkastelee reformaatiota ekumeenisena mahdollisuutena. Lutherin teologia ei erota vaan yhdistää kirkkoja toisiinsa!

Samaan suuntaan ovat vaikuttaneet kirkkomme muut ekumeeniset pyrkimykset. Leuenbergin konkordian torjuminen, oppikeskustelut Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa ja Porvoon sopimukseen liittyminen ovat kaikki myötävaikuttaneet myönteisesti luterilais-katolisiin suhteisiin. Esim. Suomalais-venäläisten oppikeskustelujen löytöjä ja tuloksia voitiin soveltaa luterilais-katoliseen ekumeniaan, kun keskustelu vanhurskauttamisopista eteni ratkaisevaan vaiheeseen.

Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista 1995-1997

Luterilaisten ja katolilaisten välillä on toistaiseksi vain yksi kirkkoja sitova ekumeeninen asiakirja, Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista (YJV). Kirkkomme osallistui aktiivisesti asiakirjan

laadintaan prosessin alkuvaiheiden jälkeen. Teologisten asiain toimikunnan vastaus (1995) LML:n asiakirjaa koskevaan kyselyyn vaikutti paikka paikoin suoraan tekstin lopulliseen muotoon. Piispa Eero Huovisen panos asiakirjan muokkaamisessa oli merkittävä; hän kuului työryhmään, joka viimeisteli tekstiä useaan otteeseen.

Yhteisen julistuksen idea ja ekumeeninen menetelmä on yksinkertainen. Aluksi muotoillaan luterilaisten ja katolilaisten yhteinen näkemys ihmisen pelastumisesta. Yhteisesti todetun valossa osapuolten omat korostukset käyvät sitten ymmärrettäviksi eivätkä sulje toisiaan pois. Nämä omat painotukset voidaan sallia ilman, että yhteinen käsitys murenee. Kun yhteisestä pidetään kiinni, myös reformaation ajan oppituomioilta katoaa kohde. Anateemat eivät enää osu toiseen osapuoleen, kunhan tämä vain pysyy YJV:n asettamissa raameissa.

Suomalaisen Luther-tutkimuksen vaikutus näkyy YJV:n vanhurskauttamisopin tulkinnessa. Lutherin mukaan vanhurskauttaminen sisältää sekä vanhurskaaksi julistamisen että vanhurskaaksi tekemisen. Näitä kahta vanhurskauttamisen puolta pitää yhdessä ajatus uskossa läsnäolevasta Kristuksesta. Koska usko liittyy kristityn Kristukseen (unio cum Christo), hän tulee myös osalliseksi Kristuksen vanhurskaudesta. Tätä venäläis-neuvotteluista tuttua ajatuskulkua on hyödynnetty sekä yhteisissä luterilais-katolisissa artikloissa että niissä, jotka sisältävät luterilaisten omat korostukset. Vaikeinta keskustelussa lienee ollut luterilaisten keskinäisten näkemyserojen voittaminen.

Yhteinen julistus on merkittävä ekumeeninen saavutus. Muutamit muutkin tunnustuskunnat ovat sen allekirjoittaneet. YJV:sta on joka tapauksessa tullut alku ja perusta tiellä, jolla tavoitteena on luterilaisten ja katolilaisten näkyvä ykseys. Tämä ilmeni yhteisenä ehtoollisen viettona.

Asiakirjassa kuitenkin todetaan myös se, että niin vanhurskauttamisopissa kuin joissain muissa opinkohdissa on edelleen avoimia kysymyksiä, kuten esimerkiksi kirkollinen auktoriteetti eli opetusviran asema, virka ja sakramentit (YJV 43). Tällä hetkellä Luterilaisen maailmanliiton (LML) ja Katolisen kirkon välillä ei ole käynnissä virallista kansainvälistä dialogia, jossa pyrittäisiin vastaamaan edellä mainittuihin kysymyksiin. Tähän suuntaan työskentely on sen sijaan edennyt paikalliskirkkojen tasolla.

Kohti ekumeenista juhluvuotta: uusia askeleita

Viime vuosituhannen lopulla ekumeeninen ilmapiiri muuttui. Erityisesti Saksassa alettiin puhua ekumenian takatalvesta. Tähän vaikuttivat edelleen jo vuonna 1995 julkaistun katolisen ekumenia-dekreetin *Ut unum sint* kirkko-opilliset muotoilut, joiden katsottiin kyseenalaistavan luterilaisten kirkkojen olemuksen aitoina kirkkoina. Saksan evankelisissa kirkoissa petyttiin siihen, ettei YJV johtanut ehtoollisvieraanvaraisuuden mahdollistumiseen. Lisäksi Saksan protestantismi korotti ekumeenista profiiliaan. Vaarana oli, että reformaation juhluvuotta juhlittaisiin tunnustuskuntaisesti ja omiin asemiin linnoittautuneina.

Näin ei kuitenkaan käynyt. Myös Saksassa juhluvuotta edeltävä vuosikymmen hyödynnettiin ekumeenisena mahdollisuutena. Paavi Benedictus XVI:n vierailu Erfurtissa 23.9.2011 ja hänen myönteiset sanansa Lutherista koettiin aidoksi vastaantuloksi. Paavi rukoili yhdessä luterilaisten kirkonjohtajien kanssa Erfurtin luostarissa ja sanoi olevansa vaikuttunut Lutherin kristillisyydestä ja omistautumisesta Jumalan etsinnälle.

Kun tultiin reformaation merkkivuoteen 2017, ekumenian takatalvi oli takana. Oli poikkeuksellista, että muistovuotta vietettiin ekumeenisessa hengessä. Näin tapahtui ensi kertaa 100-vuotismuistojen ketjussa. Omalta osaltaan tähän vaikutti Kansainvälinen luterilais-katolinen komissio, joka oli julkaissut hyvissä ajoin muistovuoden edellä (2013) asiakirjan nimeltä ”Vastakkainasettelusta yhteyteen. Luterilaiset ja roomalaiskatolilaiset viettävät yhdessä reformaation muistoa 2017”.

Asiakirjan vaikutus näkyi puheissa, jotka pidettiin Lundin tuomiokirkossa 31.10.2017 reformaation yhteisessä muistojuhlissa. Paavi Franciscus totesi saarnassaan: ”Me katolilaiset ja luterilaiset olemme alkaneet kulkea yhdessä sovinnon tietä. Nyt muistellessamme yhdessä vuoden 1517 reformaatiota meillä on uusi tilaisuus omaksua yhteinen tie. Se on muotoutunut viimeisen 500 vuoden aikana Luterilaisen maailmanliiton ja Katolisen kirkon käymässä ekumeenisessa dialogissa. Emme voi tyytyä jakautumiseen ja etäisyyteen, jonka eroaminen aiheutti välillemme. Meillä on mahdollisuus korjata historiamme keskeinen hetki, voittaa kiistat ja väärinymmärrykset, jotka usein ovat estäneet meitä ymmärtämästä toisiamme.” (siteerattu CiG, s. 9)

Nykyisen kansainvälisen komission raportin valmistelu on edennyt loppusuoralle. Sen odotetaan ilmestyvän vuoden 2019 aikana. Sen jälkeen eteen tulee kysymys, kuinka luterilais-katolista ekumeniaa jatketaan globaalilla tasolla. Oma vaikutuksensa kansainvälisen dialogin jatkoon on myös kahdella paikallisella dialogilla. Toinen niistä on käyty Suomessa ja Ruotsissa, toinen USA:ssa.

Suomen evankelis-luterilaisen osallistuminen paikallisiin oppikeskusteluihin 2002 alkaen

Suomalais-ruotsalainen luterilais-katolinen dialogi käynnistettiin vuonna 2002, ja sen loppuraportti valmistui 2010. Dialogissa liitettiin YJV:een. Pyrkimyksenä oli syventää yhteistä käsitystä vanhurskauttamisesta kirkon elämässä ja saavuttaa yhteinen käsitys kirkon olemuksesta ja piispanvirasta. Viime mainitun kohdalla todettiin merkittävää lähentymistä, mutta jäljelle jäi myös ongelmia. Ne koskevat erityisesti ordinaatiota, auktoriteettia ja paaviutta. Raportti suositti ”ensimmäisenä askelena” kohti ykseyttä, että Katolinen kirkko soveltaisi nykyistä laajemmin poikkeussääntöjä, joiden perusteella ei-katolinen kristitty voi osallistua katoliselle ehtoolliselle. Lopuksi dialogiraportissa nostettiin esiin sisarkirkko-käsite, jonka avulla kirkkojen suhdetta voitaisiin määrittää uudella tavalla.

Pohjoismaisella tasolla dialogiyhteistyötä ei ole jatkettu. Tähän vaikuttivat eniten Ruotsin kirkon ja suomalaisten erilaiset odotukset oppikeskusteluja kohtaan.

Suomessa luterilais-katolisissa suhteissa tultiin uuteen vaiheeseen vuonna 2014, kun ensimmäinen kotimainen luterilais-katolinen dialogi käynnistyi. Se eteni ripeästi. Helsingin katolisen hiippakunnan tukena dialogiin osallistuivat msgr. Matthias Türk Ykseysneuvostosta (PCPCU) ja ekumeenisen Johann-Adam-Möhler -instituutin tutkijat Wolfgang Thönissen ja Augustinus Sander. Suomalaisen dialogin loppuraportti *Communion in Growth* - joka siis on nyt käynnissä olevan seminaarin arvioitavana - luovutettiin arkkipiispa Mäkiselle reformaatioviikolla 2017, LML:n pääsihteeri Martin Jungelle marraskuun lopulla 2017, KMN pääsihteeri Olav Fykse Tveitille ja paavi Franciscukselle tammikuussa 2018, kun Pyhän Henrikin muistopäivää vietettiin perinteiseen tapaan Roomassa. Se on lähetetty myös Saksan katoliselle piispainkokoukselle ja Saksan luterilaiselle kansalliskomitealle kannanottoa varten.

Suomalaisessa dialogissa keskityttiin kolmeen teemaan: kirkkoon, ehtoolliseen ja virkaan. Kyseessä olivat aiheet, joiden keskeisyyden kardinaali Kurt Koch totesi vieraillessaan Suomessa huhtikuussa 2015. Hänen mukaansa näistä aiheista tulisi laatia YJV:n kaltainen ekumeeninen dokumentti, joka auttaisi etenemistä ykseyden tiellä. Koch piti tällaista julistusta jopa ratkaisevana askeleena kohti näkyvää kirkon ykseyttä. Suomalaisessa dialogissa on pyritty vastaamaan tähän kardinaali Kochin aloitteeseen. Helmikuussa 2017 Ykseysneuvoston järjestämässä reformaation juhlaseminaarissa kardinaali viittasi myönteisesti silloin vielä käynnissä olevaan suomalaiseen dialogiin.

Yleistäen voitaneen sanoa, että kirkko-opin ja eukaristian kohdalla ei näyttäisi olevan sellaisia seikkoja, jotka muodostuisivat kirkkojen näkyvän ykseyden ylitsepääsemättömäksi esteeksi. Vaikeudet liittyvät pappisvirkaan, piispuuteen ja erityisesti Rooman piispan asemaan universaalina kirkon johtajana. Paavin asema suhteessa muihin piispoihin on reformaation jälkeen muuttunut.

Dialogiraportin mukaan Rooman piispa on tosiasiallisesti hengellinen paimen myös toisten kirkkojen johtajille ja jäsenille. Sen vuoksi dialogikomissio toivoo, että luterilaiset ja katolilaiset pohtisivat yhdessä, mikä merkitys Pietarin viralla voisi olla kirkkoille nykyaikana. Luterilaisella puolella pappisvirka avattiin naisille 1988. Myös tällä kohtaa kannat poikkeavat toisistaan.

Dialogikomissio on toiveikas sen suhteen, että jäljelle jääneistä eroista huolimatta Katolinen kirkko voisi tunnustaa luterilaisten kirkkojen ehtoollisen ja ordinoidun viran. Vastavuoroisesti tätä odotetaan luterilaisilta kirkkoilta suhteessa katoliseen eukaristiaan ja ordinoituun virkaan. Tämä merkitsisi ehtoollisvieraanvaraisuuden mahdollistumista.

USA:n Declaration on the Way 2015

Toinen merkittävä paikallinen dialogi on käyty USA:ssa. Amerikan evankelisluterilainen kirkko (ELCA) ja Yhdysvaltain katolisen piispainkokouksen ekumeeninen komitea julkaisivat 2015 asiakirjan nimeltä ”Declaration on the Way: Church, Ministry, and Eucharist” (DoW). Sen tarkoitus oli tehdä näkyvämmäksi ykseys, jonka osapuolet jakavat kirkosta, kirkon erityisestä virasta ja ehtoollisesta. Asiakirja sisältää 32 yksimielisyyden kuvaavaa artiklaa, toteaa jäljelle jäävät erot ja luonnostelee tietä eteenpäin. Laatijoiden mukaan Paavillisen kristittyjen ykseyden edistämisen neuvoston (PCPCU) ja Luterilaisen maailmanliiton (LML) tulisi käynnistää prosessi, jossa 32 ykseyslausumaa täydennetään. Sen perusteella tunnustettaisiin, että näiltä osin kirkkojen välillä ei enää ole niitä jakavia eroja.

On helppo huomata, että DoW käsittelee samoja aiheita kuin suomalainen raportti. Kummankin herätteenä ovat epäilemättä olleet kardinaali Kochin kannanotot. Yleisesti ottaen voi todeta, että DoW:n teologinen linja on hyvin lähellä suomalaisen luterilais-katolisen raportin linjaa. Sellaisenaan ei DoW sovellu uudeksi yhteiseksi luterilais-katoliseksi julistukseksi. DoW on ”matkalla oleva julistus”, jonka ykseyslausumia pitää myös sen laatijoiden mukaan vielä täydentää.

DoW on saanut Yhdysvalloissa myönteisen vastaanoton sekä katolisessa piispainkokouksessa että ELCA:n piispainkokouksessa. Amerikkalaisten ekumeenikkojen pyrkimyksenä on ollut saada myös muut tarttumaan heidän ehdotukseensa. Tässä tarkoituksessa ELCA lähetti DoW:n virallisesti LML:n Saksan kansalliskomitealle arvioitavaksi. Kannanotto valmistui marraskuussa 2017. Koska kansalliskomitean arvio paljastaa luterilais-katolisen ekumeenisen kentän asetelmat, on siitä paikallaan todeta muutama sana.

Saksan kansalliskomitean kannanotto on monin paikoin kriittinen. Esimerkiksi ehtoollisen osalta ilmaistaan tyytyväisyys sen suhteen, että DoW:ssa todetaan katolisen transsubstantiaation ja luterilaisen ”in, cum et sub” -käsityksen välillä olevan eroja. Kannanotossa toistetaan DoW:n näkemys, että kumpikin tulkintatapa myöntää Kristuksen olevan läsnä todellisesti, substanssissaan ja persoonana. Saksalaisten mielestä tällainen muotoilu ilmaisee olennaisia seikkoja luterilaisesta reaaliapresensistä. Kansalliskomitea ei ole silti täysin tyytyväinen saavutettuun yksimielisyyteen. Kansalliskomitea pitää olennaisena sitä, että Kristuksen läsnäolon objektiivista todellisuutta ei määritellä teologisesti eikä ontologisesti tätä tarkemmin. Asia halutaan tietoisesti jättää avoimeksi. Symptomaattista on, että tämä vaatimus perustellaan Leuenbergin konkordialla. Kansalliskomitean mielestä läsnäolon objektiivinen todellisuus jää (tai pitäisi jäädä) DoW:ssa avoimeksi kuten tapahtui jo Leuenbergin konkordiassa. Lisäksi todetaan, että tunnustukselliset erot eivät tällä kohtaa erota kirkkoja toisistaan, joskin lähentymisen teologinen syventäminen on välttämätöntä. Saksan kansalliskomitea ei siten halua käydä tarkempaa keskustelua Kristuksen läsnäolon objektiivisesta realiteetista eli reaaliapresensistä vaan tyytyy yhteisymmärrykseen ilman sitä.

Missä mennään luterilais-katolisessa dialogissa?

Olen edellä kuvannut suomalaisen luterilais-katolisen raportin historiallista taustaa osana kansainvälistä luterilais-katolista ekumeenista keskustelua. Selvää on, että suomalainen raportti

hyödyntää aiemmissa luterilais-katolisissa dialogeissa, niin kansainvälisissä kuin paikallisissakin, saavutettuja tuloksia.

Vähemmälle huomiolle sen sijaan on jäänyt otsikossa mainittu kysymys asiakirjan tavoitteesta. Lopuksi muutama sana siitä.

Asiakirjan perimmäisenä tavoitteena on näkyvä kirkollinen ykseys, joka ilmenee kirkon viran vastavuoroisena tunnustamisena ja ehtoollisyhteytenä. Sillä on erityinen pastoraalinen merkitys ekumeenisille perheille. Näkyvä ykseys ei ole vain henkistä tai hengellistä ykseyttä, vaan sen on toteuduttava konkretiana (kuten Porvoon sopimuksessa).

Näkyvä ykseys ei kuitenkaan toteudu vain se julistamalla, vaan edellyttää konsensusta uskon perustotuksista (kuten Porvoon sopimuksessa), niiden yhteistä sanoittamista ja myös yhteistä näkemystä siitä, että jäljellä jäävät erot opissa ja kirkollisissa käytännöissä eivät ole luonteeltaan kirkkoja toisistaan erottavia. Viime mainittu seikka sisältää sen mahdollisuuden, että jäljelle jäävistä eroista on käytävä jatkokeskustelua.

Vaikka Kasvavaa yhteyttä -raportin alaotsikko sisältää sanat ”deklaraatio kirkosta, eukaristiasta ja virasta”, sellaisenaan raportti ei sovellu uudeksi julistukseksi YJV:n tapaan. Kasvavaa yhteyttä on siihen tarkoitukseen liian laaja asiakirja. Se voisi sen sijaan muodostaa uuden julistuksen teologisen perustan, jos sellaista lähdetäisiin tavoittelemaan. Raportin tavoite on siis palvella luterilais-katolista ekumeniaa tiellä näkyvään ykseyteen.

Simo Peura